

**SPRÅKSTATUS
2021**

SKULE OG BARNEHAGE

Språkrådet •

Innhald

Opplæringspråk i barnehage og skule	4
Nynorsk i lærarutdanninga	14
Digitalisering i skulen	15
Opplæring i og på teiknspråk	18
Opplæring i og på kvensk, romani og romaner	22
Kjelder	26

Det finst lite informasjon om korleis barnehagane oppfyller dei språklege rettane til barna – både norskspråklege barn, barn som får opplæring i og på teiknspråk, og barn med kvensk eller finsk som førstespråk. Endå mindre informasjon finst om den tidlege språkopplæringa for barn som snakkar romanes eller romani. Det manglar forskning og statistikk på ei rekkje felt knytte til dei nasjonale minoritetane og språket og språkbruken deira. Derfor er det krevjande å setje inn målretta tiltak i opplæringa.

Språklova vart vedteken våren 2021. I språklovsproposisjonen heiter det at det skal «takast språkpolitiske omsyn når innhaldet i barnehage, skule og lærarutdanning skal utformast». I proposisjonen gjer departementet merksam på kor avgjerande det er med «lærarar i skulen som kan undervise på og lære bort på nynorsk og bokmål», som har «kunnskap om den norske språksituasjonen», og som «kjenner dei språklege rettane» som elevane har. Forsking viser at mange lærarar har for dårleg kompetanse i nynorsk. Det er grunn til å meine at manglande lærarkompetanse og negative haldningar til nynorsk er medverkande årsaker til at fleire elevar, særleg i vidaregåande skule, vel å byte opplæringspråk frå nynorsk til bokmål. Fleire teknologiske løysingar som er i bruk i undervisninga, er ikkje tilgjengelege på nynorsk. Det hindrar god opplæring i nynorsk for alle elevar, men mest for elevar med nynorsk som hovudmål.

Fleire teiknspråklærarar manglar kompetanse. Mange døve eller høyrselshemma barn får dårlege opplæringstilbod der dei bur, og for lite kontakt med sterke og gode teiknspråkmiljø. I språklova blir det for første gong slått fast at norsk teiknspråk er det nasjonale teiknspråket i Noreg, og at det er likeverdig med norsk som språk og kulturuttrykk.

Våren 2020 vart eit framlegg til ny opplæringslov sendt på høyring. Også opplæringslova er ei viktig språklov. Lova slår fast at døve eller høyrselshemma elevar har krav på undervisning både i og på teiknspråk. Internasjonale skyldnader overfor dei nasjonale minoritetspråka romanes og romani som opplæringspråk er ikkje integrerte i lovverket på opplæringsfeltet.

Opplæringspråk i barnehage og skule

Opplæringspråk i barnehagen

I dag går om lag 93 prosent av 1–5-åringane i Noreg i barnehage (Udir 2021a). Barnehagen spelar ei viktig rolle for språkutviklinga. Likevel har barnehagebarn i dag få språklege rettar. I rammeplanen for barnehagen (Forskrift om rammeplan 2017) står dette:

Barnehagen skal anerkjenne og verdsetje barnas ulike kommunikasjonsuttrykk og språk, medrekna teiknspråk. Alle barn skal få god språkstimulering gjennom barnehagekvardagen, og få delta i aktiviteter som fremjar kommunikasjon og ei heilskapleg språkutvikling. I barnehagar for samiske barn i samiske distrikt skal barnehagen fremje den samiskspråklege kompetansen til barna.

Følgjeleg skal barnehagen bidra til å stimulere og styrkje språket både til barn med norsk som opplæringspråk og til barn med andre opplæringspråk. Skal ein kunne følgje opp den tidlege språkstimuleringa og utvikle god og treffsikker politikk på dette området, må ein ha kunnskap om språkmiljøa og kvaliteten på språkopplæringa i barnehagane.

Skulane rapporterer til sentrale styresmakter om kva hovudmål barna har, men barnehagane blir ikkje bedne om det same. Dermed finst det ingen offisiell statistikk som gjev oversikt over kva skriftspråk som blir bruka i barnehagen. Etter opplæringslova vel elevane sjølve skriftspråk frå ungdomsskulen av, og dei har rett til læremiddel på det skriftspråket. Ein tilsvarende rett til å velje skriftspråk er ikkje teken inn i barnehagelova.

I kapittel 9 i rammeplanen er det formulert eksplisitt at personalet skal stø leik med og utforsking av språket. Barnehagen skal bidra til at barna «utforsker og gjør seg erfaringer med ulike skriftspråkuttrykk, som lekeskrift, teikning og bokstaver, gjennom lese- og skriveaktiviteter».

Men det er usikkert om og kor mykje barn som skal ha nynorsk som hovudmål, møter skriftspråket sitt før dei startar på skulen. I forskinga si viser Gudrun Kløve Juuhl til at barnehagen delvis er innanfor, delvis utanfor utdanningsdomenet. Dermed møter ungane mindre nynorsk enn i skulen, og dei får dårlegare grunnlag for å lære seg skriveferdigheiter.

Det kan sjå ut til at barnehagen må bli meir lik skulen dersom ungane skal få møte nok nynorsk. Nynorsk-utgåver av pedagogisk materiell til bruk i barnehagen vil truleg føre til noko meir bruk av nynorsk i somme barnehagar (Juuhl 2020).

Hausten 2020 starta over 7000 førsteklasingar på skulen med nynorsk som hovudmål (Grunnskolen informasjonssystem (GSI)). Det finst lite kunnskap om i kva grad desse barna faktisk vart eksponerte for nynorsk i barnehagen. I ein studie om nynorsk i barnehagen (Vadstein og Bjørhusdal 2020) blir det nettopp peika på at rammeplanen ikkje seier noko om kva for skriftspråk barna skal få støtte til å utforske og leike med. I rammeplanen står det ikkje noko om at vi har to norske skriftspråk. Dermed blir det uklart kva barnehagane skal leggje i omgrepet «skriftspråk» (Vadstein og Bjørhusdal 2020).

Opplæringspråk i grunnskulen

Våren 2021 vart språklova vedteken. I proposisjonen (Prop. 108 L (2019–2020)) er det understreka at barnehage- og opplæringssektoren er heilt avgjerande for at befolkninga skal få god opplæring i norsk, samisk, kvensk eller norsk teiknspråk (kapittel 7.3). Kunnskaps- og utdanningspolitikk er omtala som særleg viktig språkpolitikk. I proposisjonen peikar departementet òg på at opplæringssektoren står i ei særstilling i arbeidet med å sikre norsk som samfunnsberande språk. Våren 2020 vart eit framlegg til ny opplæringslov sendt på høyring (NOU 2019: 23). Opplæringslova regulerer språkopplæringa og er såleis ei sentral språkløve.

Nynorsk og bokmål er to likeverdige skriftspråk. Det er eit mål at alle språkbrukarar skal kunne bruke sitt

Grunnskular og elevar i 2020 – absolutte tal og endring i prosent			
		Endring i prosent	Endring i prosent
GRUNNSKULAR	2020	2019–2020	2010–2020
Grunnskular i alt	2 776	-0,8	-8,3
Private skular	267	2,3	61,8
Offentlege skular	2 509	-0,9	-12,5
ELEVAR	2020	2019–2020	2010–2020
Elevar i alt	635 497	-0,1	3,2
Elevar i private skular	28 100	4	72,3
Elevar i offentlege skular	607 397	-0,3	1,3

Kjelde: Statistisk sentralbyrå (2020)

eige språk på alle område, og at likestillinga mellom dei to norske skriftspråka skal vere reell, ikkje formell. Føremålsparagrafen i den nye språklova slår fast at det offentlege har eit særleg ansvar for å fremje nynorsk som det minst bruka av dei to skriftspråka. Målet er at nynorskbrukarar ikkje skal måtte oppleve diskriminering og stigmatisering eller kjenne seg pressa til å gå over til bokmål. Det skal ikkje vere vanskelegare å vere nynorskbrukar enn bokmålsbrukar gjennom grunnskule, vidaregåande skule og studium.

God hovudmålsopplæring og tilsvarende god sidemålsopplæring i skulen er ein føresetnad for å bevare dei to skriftspråka. Utan språkpolitiske stimulerings-tiltak vil talet på nynorskbrukarar truleg bli redusert.

Elevtal i offentlege og private grunnskular

I skuleåret 2020/2021 var det litt over 635 000 elevar i den norske grunnskulen. Talet på elevar ved offentlege grunnskular har gått noko opp dei siste åra. Ved dei private grunnskulane har talet på elevar auka mest.

Om lag 28 000 elevar går på private grunnskular i dette skuleåret. Det er ein auke på over 70 prosent frå 2010.

Dei fleste private skular i Noreg er godkjende som friskular med statsstøtte etter friskulelova. Ei mindre gruppe private skular er godkjende som private skular etter opplæringslova § 2-12, utan statsstøtte (såkalla 2-12-skular). Sjå tabellen over.

Frå 8. steget vel elevane sjølve kva skriftspråk som skal vere hovudmålet deira. Opplæringslova § 2-5 seier at elevane skal ha opplæring i begge skriftspråka dei to siste åra i grunnskulen. Elevar på 9.-10. steget har dermed obligatorisk sidemålsundervisning.

Hausten 2020 vart det nye læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020 (LK20) teke i bruk (Udir 2020a). Den nye læreplanen i norsk har kompetansemål for både nynorsk og bokmål på barnesteget allereie etter 2. steget. Det vil seie at læreplanverket fastset meir

«I skuleåret 2020/2021 er det 628 704 elevar i grunnskulen som har norsk som opplærings-
språk. 74 179 av desse har nynorsk som
hovudmål («nynorskelevar».)»

omfattande bruk av sidemål enn opplæringslova § 2-5. Det er derfor gjort framlegg om å endre denne føresegna i opplæringslova.

Den overordna delen av læreplanverket slår fast at lesing og skriving er grunnleggjande ferdigheiter i skulen. Desse ferdigheitene skal elevane derfor lære i alle fag på alle årsteg, ikkje berre i norskfaget.

Opplæringspråk og høve til fritak

Opplæringspråka i grunnopplæringa i Noreg er norsk eller samisk. I framlegget til ny opplæringslov (NOU 2019: 23) viser opplæringslovutvalet til at dette ikkje er uttrykt eksplisitt i den gjeldande opplæringslova. I § 2-5 (om målformer i grunnskulen) andre leddet står det likevel slik: «I den munnlege opplæringa avgjer elevane og undervisningspersonalet sjølve kva for talemål dei vil bruke. Undervisningspersonalet og skoleleiinga skal likevel i størst mogleg grad ta omsyn til talemålet til elevane i ordval og uttrykksmåtar.»

Vidare viser utvalet til at Kunnskapsdepartementet har uttalt at det er naturleg å forvente at opplæringspråket i grunnopplæringa i Noreg er norsk, og at det burde ha vore klargjort i lova dersom ein skulle stå fritt til å undervise på eit anna språk. Opplæringslovutvalet kjem i NOU 2019: 23 med framlegg om at ei ny opplæringslov må presisere at opplæringspråket er norsk eller samisk (s. 382).

Friskulane skal også ha norsk eller samisk som opplæringspråk. Internasjonale friskular er likevel fritekne frå dette kravet. Også utanlandske og internasjonale «2-12-skular» har fritak frå språkrava.

Dei offentlege skulane kan i dag vike frå språkrava i opplæringslova § 2-5 berre dersom departementet gjev løyve til forsøksverksemd etter § 1-5 i opplæringslova. Dei siste åra er det sett i gang fleire slike forsøk både i grunnskulen og vidaregåande skule, med engelsk som opplæringspråk. Desse forsøka er ikkje evaluerte, og det er uvisst kva konsekvensar dei vil få for norskkunnskapane til elevane (Udir 2021b).

I dag har 30 grunnskular andre opplæringspråk enn norsk og samisk. Det finst ikkje noka oversikt over kor mange av desse skulane som brukar engelsk som opplæringspråk. I rapporten *Språk i Norge – kultur og infrastruktur* blir det uttrykt uro over utviklinga. Utvalet som stod bak rapporten, det såkalla framtidstutvalet, peikar på at «alle elever i Norge [bør] tilegne seg gode engelskkunnskaper i løpet av skolegangen. [...] Samtidig må alle elever i Norge tilegne seg norsk språk. I rent engelskspråklige skoleløp tar man bort elevens mulighet til å få opplæring i det samfunnsbærende språket i Norge. Det vil være svært uheldig om vi utdanner elevgrupper som har kunnskapshull i norsk språk» (Språkrådet 2018a).

Framtidsutvalet presiserer at engelskspråkleg grunnutdanning går imot hovudprinsippa i den språkpolitikken Stortinget har vedteke, og at ei slik utdanning derfor ikkje må bli noko meir enn eit unntaksfenomen. I arbeidet med ny opplæringslov har fleire organisasjonar på språkfeltet, mellom andre Noregs Mållag og Nynorsk kultursentrum, uttrykt same uro som framtidsutvalet (Noregs Mållag 2019, Nynorsk kultursentrum 2019).

Som nemnt over har opplæringslovutvalet føreslått at det i ny opplæringslov bør seiast eksplisitt at norsk og samisk er opplæringspråka i grunnskulen og i den vidaregåande skulen i Noreg. Samstundes meiner utvalet at det også i framtida bør vere høve til å gje løyve til forsøksverksemd. Dette inneber at det framleis vil vere mogleg for offentlege skular å bruke andre språk enn norsk og samisk som opplæringspråk.

Om skriftspråk i grunnskulen

Elevane i grunnskulen får norskopplæring i eit hovudmål og eit sidemål. Det er kommunen som gjev forskrifter om kva som skal vere hovudmålet (skulemålet) på kvar skule. Frå og med 8. steget vel elevane sjølve om dei vil ha bokmål eller nynorsk som hovudmål. Når minst ti elevar på 1.-7. steget i ein kommune ønskjer skriftleg opplæring på eit anna hovudmål enn det kommunen har vedteke, har dei rett til å tilhøyre ei eiga elevgruppe og få opplæring i og på dette skriftspråket.

I skuleåret 2020/2021 er det 628 704 elevar i grunnskulen som har norsk som opplæringspråk. 74 179 av desse har nynorsk som hovudmål («nynorskelevar»). Talet på nynorskelevar har minka med nesten 2000 elevar sidan 2018, og nynorskelevane utgjer i dag 11,6 prosent av det samla elevtalet. Nynorskelevane finst først og fremst i fylka Møre og Romsdal, Vestland og Rogaland. Om lag 555 000 elevar hadde bokmål som hovudmål skuleåret 2020/2021 (Grunnskolens informasjonssystem (GSI)).

Det finst ingen statistikk over kor mange oppretta elevgrupper som får opplæring på eit anna skriftspråk

enn det som er det vedtekte skulemålet. Grunnskolens informasjonssystem har rett nok tal på elevgrupper, men dette talet omfattar også elevgrupper med undervisning på samisk utanfor samiske distrikt. Skuleåret 2020/2021 var det oppretta 542 slike elevgrupper. Sjå tabellane på neste side.

Om skriftspråk i dei private skulane

Det store fleirtalet av elevar i private skular er elevar i friskular. Desse elevane har ikkje dei same språklege rettane som elevar i offentleg skule.

I samband med høyringa om ny opplæringslov har Språkrådet stødd framlegget frå opplæringslovutvalet om at også private skular skal oppfylle krava om målform i opplæringslova § 2-5. Men dette framlegget gjeld berre dei private skulane som er godkjende etter opplæringslova. Dei fleste private skulane er dei som er godkjende etter friskulelova. Friskulelova inneheld ikkje ei eiga føresegn om målformer eller skriftspråk, slik som opplæringslova gjer.

Berre skular som er godkjende etter friskulelova, får statsstøtte.

Fritak frå opplæring eller vurdering i norsk sidemål

I grunnskulen har elevane læreplanmål i både nynorsk og bokmål frå andre årssteget. Dei to siste åra i grunnskulen skal elevane ha opplæring og vurdering med karakter i begge skriftspråka. Likevel er somme elevar fritakne frå opplæringa i skriftleg sidemål, medan andre kan få fritak frå vurdering med karakter.

Kravet om opplæring i skriftleg sidemål gjeld ikkje for elevar som har opplæring i samisk som første- eller andrespråk, elevar som får teiknspråkopplæring, eller elevar som har kvensk eller finsk som andrespråk. Kravet gjeld heller ikkje for elevar som får særskild språkopplæring¹.

¹ Særskild språkopplæring er ei samlenemning for særskild norskopplæring, morsmålsopplæring og tospråkleg fagopplæring.

Nynorsk og bokmål som opplæringspråk i grunnskulen, nasjonale tal

SKULEÅR	Tal på nynorskelevar	Tal på bokmåselevar	Samla elevtal*	Prosentdel nynorsk
2020–2021	74 179	554 525	635 497	11,6 %
2019–2020	75 245	554 492	636 250	11,8 %
2018–2019	76 137	554 519	636 350	11,9 %
2017–2018	76 352	551 214	633 029	12,0 %
2016–2017	76 549	547 511	629 288	12,1 %
2015–2016	76 389	542 234	623 755	12,2 %

*Det samla elevtalet omfattar også elevar med samisk opplæringspråk og elevar med andre opplæringspråk.

Kjelde: Grunnskolens informasjonssystem (GSI)

Nynorsk og bokmål som hovudmål i grunnskulen etter fylke i 2020

FYLKE	Tal på nynorskelevar	Tal på bokmåselevar	Samla elevtal*	Prosentdel nynorsk
Viken	588	153 921	156 251	0,3 %
Oslo	1	68 605	69 746	0,0 %
Innlandet	3 244	36 417	39 839	8,1 %
Vestfold og Telemark	1 824	46 475	48 717	3,7 %
Agder	1 365	37 491	39 251	3,4 %
Rogaland	14 318	48 838	64 149	22,3 %
Vestland	37 151	39 540	76 867	48,3 %
Møre og Romsdal	15 677	15 902	31 676	49,4 %
Trøndelag	6	54 310	54 956	0,0 %
Nordland	3	26 962	27 002	0,0 %
Troms og Finnmark	2	26 064	27 043	0,0 %

*Det samla elevtalet omfattar også elevar med samisk opplæringspråk og elevar med andre opplæringspråk.

Kjelde: Grunnskolens informasjonssystem (GSI)

Ungdomsskuleelevar i Oslo med fritak frå opplæring i skriftleg sidemål og vurdering med karakter i sidemål 2015–2019			
SKULEÅR	Elevar 10. årssteget	Fritak	% fritak
2019–2020	5656	1432	25,3 %
2018–2019	5598	1285	23,0 %
2017–2018	5247	1101	21,0 %
2016–2017	5226	853	16,3 %
2015–2016	5382	951	17,7 %

Kjelde: Grepstad (2020)

Elevar som i løpet av ungdomsskulen har hatt rett til særskild språkopplæring, kan søkje om fritak frå karaktervurdering i skriftleg sidemål, sjølv om dei ikkje lenger har rett til særskild språkopplæring. Også elevar som på grunn av sjukdom, skade eller liknande har problem med å greie begge skriftspråka, kan søkje om eit slikt fritak. Retten til fritak gjeld i tillegg elevar som i løpet av skulegangen på ungdomssteget har gått på ein internasjonal eller utanlandsk skule i Noreg, når skulen har fått unntak frå kravet om å gje vurdering med karakter i sidemål.² Elevar som ikkje har gått i norsk grunnskule på ungdomssteget, kan også få fritak. Fritak blir gjevne som enkeltvedtak.

Skuleåret 2020/2021 fekk 39 808 elevar i grunnskulen særskild norskopplæring (Udir 2021c). Det finst inga samla oversikt over kor mange elevar som ikkje får opplæring eller karaktervurdering i skriftleg sidemål fordi at dei har, eller har hatt, særskild språkopplæring. Utdanningsdirektoratet har likevel opplyst om

at 17 prosent av elevane på 10. steget hadde ei eller anna form for fritak i skriftleg sidemål i skuleåret 2019/2020. Dette er ein auke på nesten eitt prosentpoeng frå året før. Både elevar som hadde fritak frå opplæring og fritak frå vurdering, er rekna med i denne prosentten (jf. e-post 22.4.2021).

For Oslo kommune finst det statistikk frå og med skuleåret 2007/2008 for 10. steget i ungdomsskulen. Tal frå *Språkfakta 2020* viser at det i skuleåret 2019/2020 var heile 25,3 prosent av elevane i Oslo som fekk fritak frå opplæring i skriftleg sidemål og vurdering med karakter i sidemål (Grepstad 2020). Dette talet omfattar også begge fritaksformene. Sidan talet er høgt, kan det vere interessant å undersøkje det nærare. Sjå tabellen over.

Skulemål og folkerøystingar

Etter opplæringslova § 2-5 skal kommunar halde rådgjevande folkerøysting om skulemålet (hovudmålet) i ein skulekrins dersom eit fleirtal i kommunestyret eller minst 25 prosent av dei røysteføre i skulekrinsen krev det. Røysteføre i slike folkerøystingar er alle som er busette i skulekrinsen og har røysterett i lokalval, og dessutan føresette som bur utanfor krinsen, og som har barn som er elevar på barnesteget på den

² Ordlyden i § 3-19 i forskrifta til opplæringslova er slik: «[d]ersom dei [...] i løpet av ungdomstrinnet eller vidaregåande opplæring har gått i internasjonal eller utanlandsk skule i Noreg som er godkjend for å ikkje gi vurdering med karakter i sidemål.»

«I mange tiår har det vore eit jamt sig av skulekrinsar som har gått over frå nynorsk til bokmål som skulemål, ofte etter press frå foreldre eller som konsekvens av skulenedleggingar eller samanslåingar av skulekrinsar.»

aktuelle skulen. Det er kommunen som gjer endeleg vedtak om skulemål i krinsen etter rådgjevande folkerøysting.

Slike folkerøystingar blir mest utan unntak haldne i skulekrinsar der nynorsk er skulemål frå før. I mange tiår har det vore eit jamt sig av skulekrinsar som har gått over frå nynorsk til bokmål som skulemål, ofte etter press frå foreldre eller som konsekvens av skulenedleggingar eller samanslåingar av skulekrinsar.

Berre eit fåtal av kommunane i Noreg har kunngjort forskrift om målform i Norsk Lovtidend og såleis gjort vedtaket om skulemål tilgjengeleg i Lovdata (sjå tabellen på neste side). Det finst derfor ikkje noka samla oversikt over barne- og ungdomsskular med nynorsk eller bokmål som skulemål. På førespurnad har Utdanningsdirektoratet opplyst at det i 2021 er 549 grunnskular som har nynorsk som skulemål (jf. Udir 2021b).

Spørsmål og klagar til Språkrådet gjev grunn til å tru at ei samla oversikt over skulemål vil vere tenleg. I 2020 fekk Språkrådet ein klage på at ein rektor ved ein nynorsk skule ikkje ville opprette ein førsteklasse med nynorsk som skulemål. Det viste seg at rektoren ikkje var klar over at kommunen hadde bytt skulemål frå bokmål til nynorsk etter ei skulemålsrøysting (Språkrådet 2020a).

Språkrådet får dessutan spørsmål som tyder på at foreldre ikkje nødvendigvis veit kva som er skulemålet på den skulen barnet deira går på, og at det er vanskeleg å forstå skilnaden mellom skulemål og administrasjonsspråk i kommunen.

Alle 18 folkerøystingane dei siste seks åra har vore haldne i område som kan karakteriserast som randsoner for nynorsken, det vil seie område der nynorsk ikkje er det dominerande skriftspråket lokalt, til dømes i næringsliv, presse og lokal forvaltning, og som ligg nær ein by eller ein region der bokmål dominerer. I ni av skulemålsrøystingane gjekk skulekrinsen over til bokmål som skulemål.

I framlegg til ny opplæringslov skriv lovutvalet at føresegna om rådgjevande folkerøysting om skulemål er ei særregulering som ikkje høyrer heime i den nye opplæringslova. Utvalet føreslår derfor å fjerne retten til å gjennomføre ei slik røysting. I høyringsfråsegna om framlegget har Språkrådet med fleire løfta fram retten til rådgjevande skulemålsrøysting som ein viktig lokaldemokratisk rett, og peika på at eventuelle endringar bør gjerast i samråd med lokalsamfunnet og dei som blir direkte påverka, ikkje i kommunestyret aleine.

I Ot.prp. nr. 46 (1997–98) peika det dåverande Kyrkje-, utdannings- og forskingsdepartementet på det same. Her er konklusjonen at «slike folkerøystingar har lange

Folkerøystingar om skulemål 2015–2021						
KRINS	Kommune	Dato	Røyste- føre	Ny- norsk	Bok- mål	Vedtak
Hovet/Holet	Hol, Buskerud	14.4.15	1002	121	298	Bokmål
Malmheim	Sandnes, Rogaland	22.9.15	796	59	136	Bokmål
Grinde	Tysvær, Rogaland	16.6.16	1544	147	78	Utsett
Tysværnvåg	Tysvær, Rogaland	16.6.16	1221	122	39	Utsett
Førland	Tysvær, Rogaland	16.6.16	506	50	19	Utsett
Engjom/Fjerdum	Gausdal, Oppland	7.11.16	1850	78	295	Bokmål
Tonstad	Sirdal, Vest-Agder	13.2.17	1066	333	156	Nynorsk
Høle	Sandnes, Rogaland	20.2.17	746	153	132	Nynorsk
Orstad	Klepp, Rogaland	11.9.17	1446	351	506	Bokmål
Gjøra	Sunndal, Møre og Romsdal	11.9.17	194	36	86	Bokmål
Blindheim	Ålesund, Møre og Romsdal	20.9.18	3691	139	181	Bokmål
Otta	Sel, Oppland	26.11.18	3587	92	232	Bokmål
Oltedal	Gjesdal, Rogaland	9.9.19	773	211	173	Nynorsk
Løykja	Sunndal, Møre og Romsdal	9.9.19	637	173	197	Bokmål
Ålvundfjord	Sunndal, Møre og Romsdal	9.9.19	820	292	193	Nynorsk
Julsundet	Aukra, Møre og Romsdal	18.11.19	750	90	113	Nynorsk
Kopervik/Stokkastrand	Karmøy, Rogaland	5.11.20	776	151	625	Bokmål
Byremo	Lyngdal, Agder	17.3.21	580	231	127	Nynorsk

Kjelder: Sandnes kommune (2017) Grepstad (2020), Noregs Mållag (2021), Lyngdal kommune (2021)

tradisjonar, og [...] er ei godt fungerande demokratisk ordning». Med dei mange nye samanslåtte kommunane er ordninga viktigare enn nokon gong før. Sjølv om samanslåing ikkje direkte har påverka skulemåla ved skulane i dei nye storkommunane, er det grunn til å tru at samanslåing vil kunne føre til fleire skule-

målsrøystingar i tilfelle der ein eller fleire nynorskkommunar er slått saman med ein større kommune der bokmål dominerer.

Jamvel om røystingane berre er rådgjevande, gjer ordninga at kommunale styresmakter må ta særleg

Mange av elevane er i små nynorskmiljø i skulen, og det gjer at dei blir utsette for eit sterkare språkpress enn dei som er i sterke nynorskmiljø.

omsyn til utfallet av røystingane når dei gjer vedtak om skulemål. Språkrådet med fleire har uttrykt at språkpolitiske mindretalsomsyn bør vege tyngre i dei kommunale avgjerdene.

Hovudmål i vidaregåande skule

I skuleåret 2020/2021 var det om lag 188 200 elevar i den vidaregåande skulen, fordelt på 415 skular (Udir 2021d). 97 av desse skulane var private, noko som svarar til nesten ein firedel.

I *Språkstatus 2017* (Språkrådet 2017) peika Språkrådet på at det ikkje finst tilgjengeleg informasjon på nettsidene til Utdanningsdirektoratet om fordelinga av bokmål og nynorsk som hovudmål. Det finst framleis ikkje noka samla oversikt over kva skriftspråk elevane er registrerte med, verken i statistikkportalen til direktoratet (Udir 2021e) eller i databasen Skoleporten.

Denne mangelen på statistikkdata om den vidaregåande skulen er Ottar Grepstad også inne på i *Språkfakta 2020*. Grepstad skriv at dei dataa han brukar om hovudmål for elevar i vidaregåande skule, med få unntak er leverte på førespurnad frå direktoratet. Ifølgje Grepstad var det i 2010 7,2 prosent av avgangselevane som hadde nynorsk som hovudmål. Talet sokk til 6,4 prosent i 2015, før det igjen auka til 6,8 prosent i 2019.

I vidaregåande skule var det i 2019 nesten berre i «fire regionar austanfjells og tre fylke vestanfjells» det fanst elevar med nynorsk som hovudmål (Grepstad 2020). Mange av elevane er i små nynorskmiljø i skulen, og det gjer at dei blir utsette for eit sterkare språkpress enn dei som er i sterke nynorskmiljø.

Det finst inga samla oversikt over kor mange elevar som ikkje får opplæring eller karaktervurdering i sidemål i vidaregåande skule. Det finst likevel nokre tal for skuleåret 2017/2018, sidan dette var tema i eit spørsmål til kunnskaps- og integreringsministeren på Stortinget hausten 2018 (Stortinget 2018). Ministeren viste då til at 2,8 prosent av elevane i vidaregåande har fritak frå vurdering med karakter i sidemål. Vidare informerte han om at norsk sidemål er det faget der flest elevar får fritak, både på 10. steget og i vidaregåande opplæring.

Nye læreplanar for grunnsopplæringa

Fornyninga av faga i Kunnskapsløftet byggjer på stortingsmeldinga *Fag – Fordypning – Forståelse – En fornyelse av Kunnskapsløftet* (Meld. St. 28 (2015–2016)). Eit av føremåla med dei nye læreplanane er å gje elevane djuplæring. Dei nye læreplanane blir innførte over ein periode på tre år, frå og med skuleåret 2020/2021.

Norskfaget er det største faget i grunnopplæringa, og det er avgjerande for språkkompetansen til elevane. Med fornyinga av Kunnskapsløftet og LK20 blir norskfaget det aller viktigaste faget for læring av dei grunnleggjande språklege ferdigheitene (lesing, skriving og munnlege ferdigheiter).

I framlegget til ny opplæringslov (NOU 2019: 23) har opplæringslovutvalet peika på at den nye læreplanen i norsk fastset at opplæringa i begge dei norske skriftspråka skal starte på barnesteget. Læreplanen går med dette lenger enn føresegna i den gjeldande opplæringslova om målformer i grunnskulen, § 2-5, som seier at elevane skal ha opplæring i begge målformer dei to siste åra i grunnskulen. Utvalet skriv: «Bestemelsen gir dermed ikke korrekt informasjon om hvilke forpliktelser skolene har til å gi opplæring i begge skriftspråkene i grunnskolen. Siden det er sentralt at elevene skal ha opplæring i både bokmål og nynorsk, mener utvalget at dette bør framgå av den nye loven, men uten at det fastsettes når opplæringen i sidemålet skal starte.» (s. 388).

Dei store språkfaglege endringane i fagfornyinga krev at det blir forska på kva innverknad endringane har på språkformidling og språktileining. Kunnskapsdepartementet har djupkunnskap som det uttala målet med fagfornyinga. Departementet har ved fleire høve uttrykt at dei nye læreplanane i norsk og den nye vurderingsordninga for sidemålet inneber ei styrking av norskfaget og ei styrking av norskkompetansen generelt og nynorskkompetansen spesielt.

Språkrådet med fleire meiner at denne hypotesen må etterprøvast. Med fagfornyinga har Utdanningsdirektoratet også slått saman dei skriftlege undervgs-vurderingane med karakter i hovudmål og sidemål på 8. årssteget, på 9. årssteget, på vg1 og på vg2. Sidan fleirtalet av elevane har nynorsk som sidemål, er det sannsynleg at ein slik reduksjon i vurderingsordninga for sidemålet samla sett fører til lågare nynorskkompetanse i samfunnet.

Endringa i vurderingsordninga bryt med prinsippet om at skriftspråka er likestilte, og med prinsippet om at nynorsken skal styrkjast. Språkrådet har derfor rådd Kunnskapsdepartementet til å halde på ordninga med eigen sidemålsskarakter i undervgs-vurderingane (Språkrådet 2019).

Språkbyte frå nynorsk til bokmål

Språkbyte frå nynorsk til bokmål finn ein både på individnivå og på institusjonelt nivå – i skulekrinsar og kommunar. Statistikken viser at mange sluttar å bruke nynorsk som hovudmål etter grunnskulen eller i løpet av vidaregåande skule. Dette gjeld spesielt i område der nynorsken tidlegare har stått sterkt, men der språket no er under særleg press frå bokmål (Wold 2020).

I språkmeldinga *Mål og meining* (St.meld. nr. 35 (2007–2008)) vart språkbyte identifisert som ein av tre hovudtendensar som ein aktiv språkpolitikk skulle hindre. I språkløvsproposisjonen (Prop. 108 L (2019–2020)) vart det konstatert at det politiske målet om å stabilisere talet på nynorskelevar i skulen – og følgjeleg styrkje nynorsken – ikkje er nådd: «Språkbyte er framleis ei utfordring og er med på å svekkje statusen til nynorsken.»

Ein metastudie frå 2019 om bortval av nynorsk seier dette: «Svært mange elevar i [dei undersøkte] områda oppgir mangel på kompetanse som ein grunn til at dei byter til bokmål. I tillegg ser det ut til at stigmatiserande haldningar til nynorsk, og at nynorsk blir sett på som mindre viktig, er sentrale faktorar bak desse vala.» (Wold 2019).

I høyringsfråsegn til ny opplæringslov har Språkrådet gjeve uttrykk for at det må kome på plass tiltak som reduserer språkbyte, og som samstundes aukar den språklege sjølvkjensla til elevane. Ein utvida rett til opplæring i egne elevgrupper eller språkdelt klassar er eit slik tiltak. Det er kjent at dette har god effekt. I Odda kommune fekk nynorskelevane fram til 2016 all undervisning på nynorsk i egne grupper på ung-

domsskulen. Odda-modellen med språkdelt ungdomsskule var vellukka og viser at det er mogleg å stogge uønskt språkbytte – også ved overgangen til vidaregåande skule.

I forsøk med tidleg start med sidemål har lærarar dessutan sett stor skilnad i både haldningar til og ferdigheiter i nynorsk hos dei elevane som hadde starta tidleg med skriving og lesing på sidemålet (Kolberg Jansson og Traavik 2017).

Nynorsk i lærarutdanninga

Om norskopplæringa i grunnskulen

Hausten 2020 vart det nye læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020 (LK20) teke i bruk. Den nye læreplanen i norsk (Udir 2020a) har kompetansemål for både nynorsk og bokmål på barnesteget allereie etter 2. steget og fastset med det meir omfattande bruk av sidemål enn opplæringslova § 2-5. Det er derfor gjort framlegg om å endre denne føresegna i opplæringslova.

Om krav til norskkompetanse i lærarutdanninga

Hausten 2017 vart lærarutdanninga ei femårig mastergradsutdanning. To rammeplanar (forskrifter) regulerer utdanninga til grunnskulelærarane: ein for 1.–7. steget og ein for 5.–10. steget (Forskrift om rammeplan 2016a og 2016b).

Rammeplanane seier at lærarstudentane skal meistre «norsk [...] skriftleg, både nynorsk og bokmål». For studentane som skal bli lærarar på 5.–10. steget, er ikkje norsk eit obligatorisk fag.

Ansvar for opplæring i og bruk av begge skriftspråka er som regel lagt til norskfaget i lærarutdanninga. Studentar som ikkje har valt norsk som fag, blir dermed ikkje kursa eller prøvde i begge skriftspråka, dersom ikkje lærarutdanningsinstitusjonane lagar eigne opplegg for det. I praksis kan det sjå ut til at mange institusjonar bryt med eigne rammeplanar her. Konsekvensane er potensielt svært store, og det er ikkje

berre eit problem for undervisninga i norsk. Sjølv om somme av desse studentane kanskje aldri kjem til å undervise i norskfaget, kjem dei til å bruke norsk som undervisningsspråk, også skriftleg. Då burde det vere obligatorisk med både opplæring og prøving av kompetanse i begge skriftspråka.

For å kunne undervise i norsk på barnesteget må ein ha teke 30 studiepoeng som er relevante for faget. For å kunne undervise på ungdomssteget treng ein 60 studiepoeng som er relevante for faget. Opplæringslova opnar likevel for at skuleeigaren kan vike frå kravet om relevant kompetanse. Lærarar som er utdanna før 2014, har dispensasjon frå kravet fram til 2025. I framlegget til ny opplæringslov, som vart presentert våren 2020, er det føreslått å forlengje dispensasjonsperioden fram til 2028, som ei overgangsordning.

Vidare kan skuleeigaren vike frå kompetansekravet i norsk mellombels, dersom skulen ikkje har lærarar med relevant kompetanse. Dette føreslår opplæringslovutvalet å vidareføre.

Ifølgje Utdanningsdirektoratet (Utdanningsspeilet 2020) mangla 17 prosent av norsklærarane i grunnskulen relevant kompetanse i norsk skuleåret 2019/2020. Talet, som er henta frå Grunnskolen informasjonsystem (GSI), er likevel usikkert, fordi det ikkje stemmer overeins med tilsvarande tal frå Statistisk sentralbyrå (SSB). Det manglar ei fullgod oversikt over kor mange norsklærarar som ikkje er kvalifiserte til å undervise i norsk. Hausten 2020 fekk Utdanningsdirektoratet i oppdrag å sjå nærare på datagrunnlaget (Regjeringa 2021 og Udir 2021c).

Tilbod om vidareutdanning

Kompetanse for kvalitet (Kunnskapsdepartementet 2015) er ei vidareutdanningsordning for lærarar som ikkje oppfyller kompetansekravet i fag dei underviser i. Ordninga gjeld til 2025 (med ei mogleg forlenging fram til 2028) og legg rammene for den nasjonale satsinga på vidareutdanning.

Hausten 2020 fekk 990 grunnskulelærarar tilbod om vidareutdanning i faget norsk gjennom denne ordninga (Utdanningsspeilet 2020). Ifølgje Utdanningsdirektoratet bør talet på lærarar som tek vidareutdanning, auke dei neste åra, fram mot 2025. For studieåret 2021/2022 er det oppretta 35 vidareutdanningstilbod i norsk som ein del av denne ordninga. Tilboda er fordelte på elleve studiestader. Lærarane kan òg søkje andre tilbod enn dei som er oppretta spesielt for denne ordninga (Udir 2021f).

I dag er det berre Høgskulen i Volda som spesifikt tilbyr vidareutdanning i nynorsk. Her er det oppretta to kurs for grunnskulelærarar som ønskjer meir kompetanse i bruk av nynorsk i opplæringa (Høgskulen i Volda 2021a og 2021b).

Vidare arbeid

Språklova vart vedteken våren 2021. I lova heiter det at det skal «takast språkpolitiske omsyn når innhaldet i barnehage, skule og lærarutdanning skal utformast». I proposisjonen (Prop. 108 L (2019–2020)) gjer departementet merksam på kor avgjerande det er med «lærarar i skulen som kan undervise på og lære bort på nynorsk og bokmål», som har «kunnskap om den norske språksituasjonen», og som «kjenner dei språklege rettane» som elevane har.

Slik lærarutdanninga er lagd opp i dag, får ikkje alle dei komande lærarane kompetanse til å drive opplæring i og på både nynorsk og bokmål. Sjølv om lærarane ikkje underviser i norskfaget, vil dei kome til kort dersom dei får arbeid på skular med nynorsk som skulemål. Mange av dei som allereie underviser i skulen, manglar formell kompetanse i norsk generelt og nynorsk spesielt. Det er derfor god grunn til å tru at det finst mange grunnskulelærarar som ikkje meistrar nynorsk. Alle elevar skal tileigne seg dei grunnleggjande ferdigheitene lesing og skrivning, gjennom heile opplæringsløpet og i alle fag. Slik sett er alle lærarar lese- og skrivelærarar. På skular med nynorsk som skulemål burde det vere sjølv sagt at lærarar i andre fag enn norsk òg brukar nynorsk.

I høyringsfråsegna om ny opplæringslov (2020) tok Språkrådet til orde for at språkperspektivet, og særleg nynorskperspektivet, må inn på alle program i lærarutdanninga (Språkrådet 2020b). Språkrådet meinte òg at kompetanse i begge skriftspråka må vere ein integrert del av fagspråkskompetansen til lærarstudentar i alle fag.

Digitalisering i skulen

Digitaliseringa av samfunnet pregar også grunnopplæringa i stadig større grad. Fleire skular tek i bruk PC eller nettbrett i undervisninga heilt frå det første årssteget, og elevane brukar jamleg andre digitale læringsressursar, læringsunivers, administrative verktøy, skuleportalar og digitale verktøy som retteprogram og skrivestøtte i skulen. Kva språk desse ressursane er tilgjengelege på, vil avgjere om ein elev verkeleg står fritt til å velje skriftspråk i praksis. Med Læreplanverket for kunnskapsløftet (LK06) vart digitale ferdigheiter definert som ei av fem grunnleggjande ferdigheiter for barn og unge, frå barnehage til og med vidaregåande opplæring (Udir 2017). Dei fem grunnleggjande ferdigheitene er vidareførte med fagfornyninga (LK20) og skal utviklast gjennom heile opplæringsløpet, i alle fag. Såleis har digitale ferdigheiter ein sentral plass i opplæringa. Senter for IKT i utdanninga har funne ut at det er i språkfaga, særleg i norsk, at IKT-verktøy er hyppigast i bruk (Kunnskapsdepartementet 2017).

Fleire teknologiske løysingar som er i jamleg bruk i undervisninga, er ikkje tilgjengelege på nynorsk. Det kan hindre utviklinga av digitale ferdigheiter for elevar som har nynorsk som hovudmål. Dersom brukarar av mindretalsspråk stadig opplever at språket deira ikkje kan brukast, til dømes i digitale løysingar som dei treng i opplæringa, er det ikkje i tråd med føremålet i den overordna delen av læreplanen, der det heiter at opplæringa skal gje elevane kulturell forankring (jf. læreplanens overordna del: Formålet med opplæringa (Udir 2017)). Konsekvensen kan bli at dei større språka får stadfesta statusen sin som meir brukbare.

Derfor er det avgjerande for statusen til dei mindre bruka språka i Noreg at dei får betre vilkår når utdanninga skal digitaliserast. Ein monnaleg innsats må til for at det skal skje. Ikkje minst må skulestyresmaktene og skuleeigarane få tydeleg signal om at dei ikkje kan investere i læringsteknologi (læringsressursar, kontorstøtteprogram osb.) som ikkje gjev eit språkleg likeverdig tilbod til nynorsk- og bokmåselevar.

Språklege føresetnader for digital kompetanse

I *Framtid, fornyelse og digitalisering. Digitaliseringsstrategi for grunnopplæringa 2017–2021* (Kunnskapsdepartementet 2017) er eit av hovudmåla at «[e] levne skal ha digitale ferdigheter som gjør dem i stand til å oppleve livsmestring og lykkes i videre utdanning, arbeid og samfunnsdeltakelse». Digitale ferdigheter er det å kunne bruke digitale verktøy for å løyse praktiske oppgåver, innhente og behandle informasjon, skape digitale produkt og kommunisere.

I strategien står det ikkje noko om at digitale løysingar skal vere samtidig tilgjengelege på begge dei norske skriftspråka. Dei som brukar eit mindretalsspråk, må få høve til å utvikle digitale ferdigheter på sitt eige språk. Nynorskbrukarar i dag får ikkje det. Derfor må betring av den digitale situasjonen for nynorskbrukarar vere eit tema i den neste strategien for digitalisering i opplæringa.

Kunnskapsdepartementet og Utdanningsdirektoratet må ta ei meir aktiv rolle i dette arbeidet, både ved å setje tydelege krav, føre tilsyn med at krava blir følgde opp, og bidra til å sikre at relevante ressursar blir gjorde tilgjengelege på begge skriftspråka.

Tilgang til digitale læremiddel på nynorsk

Den gjeldande opplæringslova gjev foreldre rett til å velje skriftspråk i lærebøkene til elevane til og med 7. steget. Frå 8. steget kan elevane velje sjølve. Lova slår fast at «i andre fag enn norsk kan det berre brukast lærebøker og andre læremiddel som ligg føre på bokmål og nynorsk til same tid og same pris».

I § 17-1 i forskrifta til opplæringslova (Forskrift til opplæringslova 2006) er læremiddel definerte som «alle trykte, ikkje-trykte og digitale element som er utvikla til bruk i opplæringa. Dei kan vere enkeltstående eller gå inn i ein heilskap, og dekkjer aleine eller til saman kompetanssmål i Læreplanverket for Kunnskapsløftet». Digitale læremiddel finst både som heildigitale verktøy og som digitale modular til trykte lærebøker. Mykje av tilfanget fell likevel ikkje inn under dagens definisjon av læremiddel og har derfor ikkje vore omfatta av kravet om parallellspråklege versjonar (Språkrådet 2018b). Også digitale læremiddel skal vere tilgjengelege på begge skriftspråka til same tid og same pris og med like god kvalitet. At det ikkje alltid skjer, tyder på at definisjonen av kva eit læremiddel er, er for snever og i for liten grad tilpassa den digitale røynda.

Det er eit krav at læremiddel som skal kjøpast inn, må støtje begge skriftspråka. Likevel er nynorskversjonar ofte forseinka, eller dei manglar delar av funksjonane som finst i bokmålsversjonen. Det hender at det ikkje blir utvikla nynorskversjonar i det heile. Fleire kommunar rapporterer til Utdanningsdirektoratet at mange av dei bestilte produkta ikkje var klare til skulestart, eller at dei ikkje fungerte teknisk på nynorsk. Utdanningsdirektoratet kontrollerer ikkje sjølv at læremiddelproducentane oppfyller kravet om parallelle versjonar. Problemet er ikkje nytt. Synnøve Midtbø Myking (2018:21) trekkjer fram at nynorskversjonane av læremiddel ofte er ufullstendige, og at det ikkje blir kommunisert tydeleg nok når nynorskversjonane blir tilgjengelege. Myking viser òg til ei undersøking av appar som er installerte i nettbretta til skuleelevar i fire kommunar. Få av desse appane er tilgjengelege på nynorsk.

Ansvar ligg her hos fylkeskommunane og kommunane, og ikkje hos produsentane. Men kommunane opplever at dei som produserer dei digitale læremidla og læringsressursane, prioriterer nynorsk lågare. I NOU 2019: 23 heiter det at det finst langt færre læremiddel på nynorsk enn på bokmål. Dette gjer at nynorsk kommunane kjem i ein vanskeleg situasjon,

og det utfordrar retten elevane har til læremiddel på eige skriftspråk. Det er ønskeleg at Kunnskapsdepartementet bidreg til å betre situasjonen, så ikkje skuleeigarane blir sitjande aleine med ansvaret. I høyringsfråsegna om ny opplæringslov peikar Språkrådet på at det trengst ein forskriftsheimel som kan sikre at kommunane og fylkeskommunane etterlever krava i lova.

Operativsystem og andre digitale verktøy

Dersom norske skuleelevar skal halde fram med å velje nynorsk som skriftspråk, må dei ikkje møte eit digitalt rammeverk som ekskluderer nynorsk. Operativsystema i digitale læremiddel er i dag ikkje omfatta av noko krav om språkleg parallellitet. Språkstøtta i operativsystema og dei digitale vektøya som er bygde inn i dei, kan gjere digitale læremiddel mindre tilgjengelege, mellom anna fordi støtte for nynorsk manglar i søkjefunksjonar, finn- og erstatt-funksjonar, ordlister og stavekontrollar.

Våren 2021 skreiv 108 ordførarar i nynorskkommunar brev til Google med krav om nynorskversjonar av program som blir mykje bruka i skulen (Nynorsk kultursentrum 2021), og fleire nynorskkommunar har gått ut i media med krav om retteprogram på nynorsk (Nyss 2021).

Kulturdepartementet har eit særskilt ansvar for å fremje nynorsk som det minst bruka språket. Dei siste åra har departementet prioritert å skape fleire digitale grunnlagsressursar på nynorsk gjennom satsinga på språkbanken ved Nasjonalbiblioteket i Oslo. Betre og fleire grunnlagsressursar vil gjere det mogleg å utvikle språkteknologi og digitale verktøy på nynorsk i større omfang enn det som er gjort til no. Det er ein god start. Men også Kunnskapsdepartementet må leggje til rette for at elevar i norsk skule får bruke nynorsk gjennom heile utdanningsløpet sitt. I tillegg til å stille til rådvelde relevante grunnlagsressursar for utvikling av språkteknologi og digitale verktøy på nynorsk må departementet òg setje relevante krav til verksemder som produserer teknologi til bruk i den norske skulen.

«Kunnskapsdepartementet og Utdanningsdirektoratet må ta ei meir aktiv rolle i dette arbeidet, både ved å setje tydelege krav, føre tilsyn med at krava blir følgde opp, og bidra til å sikre at relevante ressursar blir gjorde tilgjengelege på begge skriftspråka.»

Opplæring i og på teiknspråk

Retten til opplæring på eige språk

Mål og mening (St.meld. nr. 35 (2007–2008)) slo fast at teiknspråk ikkje er eit erstatningsspråk [for norsk] eller eit hjelpemiddel dersom høyrselesteleknologien ikkje gjev god nok tilgang til talespråket. Tilgang til norsk teiknspråk er avgjerande uansett grad av nedsett høyrsele eller kvalitet og tilgang på høyrselesteleknologi, for «[u]tan tilgang til teiknspråk blir mange teiknspråkbrukarar [...] avskorne frå å delta aktivt i samfunnet, i kulturlivet og på mange fellesarenaer for livsutfalding» (Meld. St. 8 (2018–2019):42).

Det offentlege har ansvar for å verne og fremje norsk teiknspråk gjennom språklova § 1 bokstav c og ved å gje teiknspråklege døve og høyrseleshemma barn rett til opplæring i og på teiknspråk gjennom barnehage-lova § 38 og opplæringslova §§ 2-6 og 3-9. § 7 i språklovsproposisjonen (Prop. 108 L (2019–2020)) slår fast at norsk teiknspråk er det nasjonale teiknspråket i Noreg, og at det er likeverdig med norsk som språk og kulturuttrykk.

Fleirspråklegheit og språkdeprivasjon

I det strategiske arbeidet med norsk teiknspråk får Språkrådet mange tilbakemeldingar frå publikum. Mange høyrseleshemma fortel at dei møter oppfatningar om at det kan vere skadeleg for høyrseleshemma å lære norsk teiknspråk i tillegg til norsk. Det finst mange døme på at assimilering av minoritetsspråkbrukarar til majoritetsspråk fører til tap av språk. Assimilering av høyrseleshemma kan i verste fall føre til total mangel på språk, såkalla *språkdeprivasjon* (Glickman og Hall 2019). Teiknspråklege førstespråklærarar som underviser og arbeider i barnehage og skule, melder om aukande språkdeprivasjon blant døve og høyrseleshemma barn og unge i Noreg. Språkdeprivasjon skapar lærevanskar, åtferdsproblem og kognitive utfordringar.

I denne samanhengen er det viktig å hugse på at teiknspråk ikkje er avhengig av høyrselestatusen til kvar og ein brukar. Ein kan lett førebyggje språk-

deprivasjon ved å gje døve og høyrseleshemma barn tilgang til teiknspråk frå fødselen av, slik at dei får til-eigna seg minst eitt fullt og heilt språk.

Nærskuleprinsippet og konsekvensar av det for døve og høyrseleshemma barn og unge

I barnehage-lova og opplæringslova står prinsippet om at barn skal gå i barnehage og skule nær heimen (nærskuleprinsippet), sentralt. Nærskuleprinsippet står i motsetnad til den retten teiknspråklege barn og unge har til å utvikle eit førstespråk, sidan prinsippet fører til små og fragmenterte teiknspråkmiljø (Språkrådet 2018b). Ofte konkluderer både kommunane sjølve, Statped og PPT med at det beste for døve og høyrseleshemma barn er å gå på nærskulen eller i nærbarnehagen.

Det kan få alvorlege konsekvensar om høyrseleshemma babyar og barn ikkje blir sedde på som potensielle medlemmer av det norske teiknspråkmiljøet. Høyrseleshemma elevar heng ofte etter fagleg. Forsking viser at døve og høyrseleshemma barn og unge som ikkje får det fullverdige teiknspråkmiljøet i skulekvardagen sin som dei har krav på, kan bli alvorleg deprimerte, engstelege og einsame (Kermit 2018).

Kermit (2018) viser dessutan at døve eller høyrseleshemma barn og unge ofte opplever at dei vaksne dei møter i skulen, har for dårleg kompetanse i teiknspråk. Stimuleringsmidlar til teiknspråkoppplæring i barnehagane (Udir 2020b) bidreg til positive språkhaldningar, men ikkje til eit fullverdige teiknspråkmiljø for døve og høyrseleshemma barn.

Det finst få opplæringsstader igjen der det blir undervist direkte på norsk teiknspråk. Færre barn enn tidlegare meistarar norsk teiknspråk flytande.

Tolk i skulen

I mange kommunar blir det lyst ut undervisningsstilingar med arbeidsomtalen «tolk og/eller lærar i norsk og norsk teiknspråk» under eitt, i eit forsøk på å oppfylle krava i § 2-6 i opplæringslova. Føremålet med den paragrafen er at også døve og høyrseleshemma

barn skal få undervisning *direkte* på eige språk på lik linje med andre barn. Utdanningsdirektoratet gjev derfor berre unntaksvis høve til undervisning med tolk. Tilbod om undervisning med tolk er ikkje meint som ei oppfyljing av retten i § 2-6 (rett til opplæring i og på teiknspråk) over lengre tid. Caselli, Hall og Henner (2020) finn at teiknspråktolkar i offentlege skular gjev ein illusjon av inkludering meir enn reell inkludering, og at tolkar ikkje gjer tilhøva for teiknspråklege elevar betre, snarare tvert om. Eit døme på det er at teiknspråklege elevar med tolk ikkje får tilgang til dei pedagogiske og didaktiske elementa i undervisninga som resten av klassen får.

Både Norges Døveforbund og fagforeininga og interessefellesskapen til tolkane (TiA) meiner at dei mellomløysingane ein får ved å lyse ut slike kombinerte stillingar som er nemnde over, er eit «direkte resultat av nedbyggingen av det statlige opplæringstilbudet for døve og hørselshemmede». Tolkane i Akademikerforbundet konkluderer også med at «[n]edleggingen av de statlige tegnspråkskolene fører [...] til at tegnspråklige barn ikke får den opplæringen de har krav på, og hindres i å få den utviklingen av sitt eget språk som de har behov for og rett til» (TiA 2020).

Opplæring gjennom Statped eller PPT og andre aktørar i kommunane

Statped er ein stor teiknspråkleg aktør i opplæringssektoren. Organet tilbyr ikkje-teiknspråklege foreldre tilgang til det teiknspråklege opplæringsprogrammet *Se mitt språk* og informasjon om livsvilkåra og levekåra til døve og hørselshemma. Opplæringsprogrammet er laga og blir hovudsakleg drifta av døve og hørselshemma teiknspråklege. Det gjer *Se mitt språk* til eit sentralt element i arbeidet med å verne og fremje norsk teiknspråk, og opplæringsprogrammet skapar positive språkhaldningar hos ikkje-teiknspråklege foreldre som har døve og hørselshemma barn.

Både døve og hørselshemma barn og foreldra deira får tilbod om opplæring frå Statped. Døve eller hørselshemma barn kan få deltidsopplæring på bakgrunn av søknad etter §§ 2-6 og 5-1 i opplæringslova. Fram

til 2021 fekk barna òg eit butilbod gjennom deltidsopplæringa, slik at dei kunne møte og vere i lag med andre barn i same situasjon. Butilbodet er no lagt ned, slik at barna må treffe kvarandre på hotell. Språkrådet meiner dette representerer eit dårlegare tilbod til barna.

Ifølgje Statped deltok 196 elevar i deltidsopplæring i 2020. Talet på foreldre som deltok i foreldreopplæringsprogrammet *Se mitt språk* same året, fordeler seg slik:

Statped søraust:	146
Statped vest:	96
Statped midt og Statped nord (samla tal):	85

Statped kjenner ikkje til kor mange av desse som er del av eit teiknspråkleg miljø i heimen, eller kor mange som får opplæring med tolk (Statped 2021).

Deltidsopplæringa frå Statped skal bidra til at opplæringslova § 2-6 blir etterlevd, men sjølv om mange lærarar oppfyller dei formelle kompetansekrava, er ikkje teiknspråkkompetansen god nok hos lærarar som har teiknspråk som andrespråk. Mange som har fungert som førstespråklærarar i Statped, har no nådd pensjonsalder, og det er ikkje lett å rekruttere nye kompetente lærarar. Dermed blir det vanskelegare å overføre norsk teiknspråk og kulturen og historia til dei døve mellom generasjonane.

Fjernundervisning i teiknspråk fungerer mindre godt for teiknspråklege elevar (Glomset 2021). Fleire personar saman på skjerm blir fort «rotete», og det er òg generelt vanskelegare å avlese via skjerm, mellom anna fordi noko av den romlege komponenten i teiknspråket går tapt. Fjernundervisning har såleis vist seg å vere slitsam og lite produktiv for elevane.

Kommunane og pedagogisk-psykologisk teneste (PPT) manglar kompetanse om teiknspråk, noko som fører til at kommunane ofte gjer feil vedtak når det gjeld tilgangen til språklege rettar for døve og hørselshemma barn (jf. Sivilombodsmannen 2017 og

«I språklovsproposisjonen er det stadfesta at «[t]eiknspråkbrukarar har rett til å lære, møte og bruke språket sitt».

2018, Forelder 2019 og 2020, Norges Døveforbund 2021 og Blogg 2021). Mange (spesial)pedagogar og PPT trur at teikn og tale, eller ei form for «taus norsk», er det same som norsk teiknspråk. Vidare er det mange som trur at norsk teiknspråk er lett å lære. Her er det grunn til å minne om at norsk teiknspråk er strukturelt svært ulikt norsk, og at det for ein første-språksbrukar av norsk vil vere krevjande å tileigne seg norsk teiknspråk på høgt nivå.

I språklovsproposisjonen (Prop. 108 L (2019-2020)) er det stadfesta at «[t]eiknspråkbrukarar har rett til å lære, møte og bruke språket sitt». I tillegg er retten til opplæring på eige språk stadfesta i § 38 i barnehage-lova og § 2-6 i opplæringslova. Retten gjeld for alle timar heile veka i alle skulefag og i barnehagane.

Norges Døveforbund og Norges Døveforbunds Ungdom melder om at døve og høyrselshemma barn ved «forsterka» teiknspråkskular og barnehagar, der teiknspråkmiljøet er større, kan få forseinka språkutvikling både i norsk og norsk teiknspråk. I staden for å fokusere mest på kunnskap brukar slike skular og barnehagar mykje tid på rein teiknspråkopplæring. Dette får store konsekvensar for den sosiale kompetansen til døve og høyrselshemma barn. Det kan òg få konsekvensar for den kognitive utviklinga deira (Glickman og Hall 2019). Ved somme av desse «forsterka» sku-

lane vel lærarar i somme tilfelle ei undervisningsform som blandar norsk og norsk teiknspråk. Dette gjer dei for å vareta alle elevane, same kva høyrsestatus og teiknspråkkompetanse elevane har. Ei slik «minste felles multiplum»-løysing er ikkje undervisning i og på norsk teiknspråk, slik lova krev. Løysinga bidreg snarare til at fleire skular bryt lovverket.

Norsk teiknspråk har ikkje nok brukarar til at alle kommunar i Noreg kan gje eit godt teiknspråkleg opplæringstilbod. Opplæringslova opnar for at opplæring i og på teiknspråk kan bli gjeven i andre kommunar enn den kommunen som det døve eller høyrselshemma barnet bur i. Retten til gratis skyss for funksjonshemma og teiknspråklege er nedfelt i både barnehagelova og opplæringslova, men kommunar brukar sjeldan dette høvet til å gje døve og høyrselshemma barn tilgang til eit større og betre teiknspråkmiljø enn dei har i heimkommunen. Kommunane bør samarbeide på dette feltet, og slikt interkommunalt samarbeid bør prioriterast høgare, også frå sentralt hald.

Teiknspråk og spesialpedagogikk

Døve og høyrselshemma innvandrarar og andre som ikkje har fullført grunnskulen, har i dag ikkje den same retten til å få undervisning i og på teiknspråk som andre. Tilbodet som vaksenopplæringsstentera gjev til denne gruppa i dag, er innanfor ramma av spesial-

pedagogiske tilbod etter opplæringslova § 5-1, sjølv om norsk teiknspråk ikkje er eit spesialpedagogisk hjelpemiddel.

Også mange døve og høyrselshemma barn får teiknspråkopplæring etter denne paragrafen. Dei får såleis berre opplæring i teiknspråk og ikkje på teiknspråk, og dei får dessutan færre timar undervisning enn dei har rett til etter § 2-6.

Tilgang til teiknspråk for høyrande barn og unge

Høyrande barn av døve foreldre veks opp med norsk teiknspråk som heimespråk. Heimespråket i mange familiar kan òg vere ei blanding av norsk teiknspråk og norsk. Kanskje har den eine eller begge dei døve foreldra internaliserte fordommar mot teiknspråk (Holten og Lønning 2010). Dette gjer kommunikasjonen heime utfordrande. Interesseorganisasjonen CODA (Children of Deaf Adults) har i mange år arbeidd for eit lovfesta førstespråkstilbod i teiknspråk for slike barn.

Undervisningstilbodet i norsk teiknspråk som valfag og/eller framandspråk for høyrande ser ut til å vere større enn undervisningstilbodet i norsk teiknspråk for dei som har teiknspråk som førstespråk. Snoddon og De Meulder (2020) peikar på at teiknspråkopplæring retta mot høyrande kan fungere som eit skalleskjul for styresmaktene, ved at dei tilbyr opplæring i teiknspråk og dermed stettar krava i FN-konvensjonen om rettar til menneske med nedsett funksjonsevne, utan eigentleg å dekkje behova for opplæring til døve og høyrselshemma.

Vidaregåande skular

Ein *knutepunktskule* er ein fylkeskommunal vidaregåande skule med eit særskilt tilrettelagt og organisert tilbod for høyrselshemma. Høyrselshemma frå andre fylke kan òg søkje plass ved ein slik skule. Knutepunktskulane skal oppfylle retten til opplæring i og på teiknspråk i eit teiknspråkleg miljø, jf. opplæringslova § 3-9.

Dei siste åra har likevel dei færraste knutepunktskulane kunna tilby eit fullverdig teiknspråkleg opplæringsmiljø. I § 3-9 i opplæringslova heiter det at «[r]etten til opplæring er avgrenset til de utdanningsprogrammene og programområdene disse skolene tilbyr». I praksis tyder dette at knutepunktskulane ikkje treng å tilby samarbeid med andre skular dersom dei ikkje sjølve har det utdanningsprogrammet som ein teiknspråkleg elev ønskjer å følgje.

Mange elevar har dessutan for lite teiknspråkkompetanse med seg frå grunnskulen. Lærarar ved fleire knutepunktskular melder om at elevane ved skulen er på eit lågare språkleg nivå enn tidlegare. Dessutan både les og skriv mange av dei dårleg norsk. Dei har med andre ord mangelfull kompetanse både i norsk teiknspråk og i norsk.

Læremiddel og digitale ressursar

Statped har eit særskilt ansvar for å utarbeide læremiddel for elevar med nedsett høyrsel og har utvikla digitale ressursar til *Teiknordboka*, der brukaren sjølv kan lage eigne teiknlister med teikn frå ordboka eller lese inn sine eigne teikn. Eit anna læringsverktøy er Teiknbanken. I 2020 vart det publisert teikn på fagområdet jus her. Meir informasjon om digitale teiknspråklege ressursar finst i kapittelet «Språklege byggjeklossar».

Fagmiljøet for digitale læringsressursar på teiknspråk manglar ressursar og er lite og sårbart. Men i 2020 vart det utvikla 16 læringsressursar i samheng med korona og smittevern.

Meir informasjon om lærarutdanning i norsk teiknspråk finst i kapittelet «Språk i høgare utdanning».

«På grunn av fornorskingspolitikken, som også hadde skulen som nedslagsfelt, har mange kvenske foreldre i dag ikkje nok kompetanse i kvensk til å overføre språket til barna sine, sjølv om dei skulle ønskje det.»

Opplæring i og på kvensk, romani og romanes

Kvener/norskfinnar, romar, romanifolk/taterar, jødar og skogfinnar er anerkjende nasjonale minoritetar i Noreg gjennom Europarådets rammekonvensjon om vern av nasjonale minoritetar (Europarådet 1995). Språka kvensk, romanes og romani er anerkjende regions- eller minoritetsspråk i Noreg. Dei er verna gjennom Europarådets pakt om regions- eller minoritetsspråk (minoritetsspråkpakta), som vart ratifisert i 1993 (Europarådet 1993). Det er stadfesta i fleire stortingsmeldingar, i norske lover og forskrifter og i internasjonale avtalar at desse språka skal vernast. I Noreg finst det to andre minoritetsspråk som ikkje har same status – og dermed ikkje same vern – som dei anerkjende regions- eller minoritetsspråka. Gjennom rammekonvensjonen har jødane og skogfinnane rett til eige språk, men brukarane av desse språka manglar dei spesifikke rettane som brukarane av dei anerkjende regions- eller minoritetsspråka har gjennom minoritetsspråkpakta.

Det manglar forskning og statistikk på ei rekkje felt knytte til dei nasjonale minoritetane og språket og språkbruken deira. Det gjer det krevjande å setje inn målretta tiltak.

Kvenene/norskfinnane og språka kvensk og finsk i utdanninga

Dei siste tiåra har dei kvenskspråklege samfunna i stor grad gått over til å bruke norsk i heimen og snakke norsk til barn. Den naturlege språkoverføringa mellom generasjonane er dermed broten. På grunn av fornorskingspolitikken, som også hadde skulen som nedslagsfelt, har mange kvenske foreldre i dag ikkje nok kompetanse i kvensk til å overføre språket til barna sine, sjølv om dei skulle ønskje det. I dag er det mest besteforeldregenerasjonen som snakkar kvensk med barnebarna sine. Mange unge og vaksne kvener ønskjer i dag å lære seg språket. Men det er liten tilgang til lokale og jamlege språkkurs.

Kvensk i barnehagen

Trass i revitaliseringstiltak gjennom dei siste tiåra er kvensk eit truga språk. Språkopplæringstiltaka i barnehagesektoren er avgrensa og svært lokale. Skal eit språk kunne overleve, er det heilt avgjerande at barn og unge snakkar det. Dersom den yngre generasjonen ikkje brukar kvensk, vil alle andre revitaliseringstiltak ha dårlegare grobotn. Derfor bør satsinga på kvensk i barnehagen setjast i system, og det bør følgje med midlar.

I 2016 starta Kvensk institutt med «språkreir» i barnehagar. Dette er ein metode som har vore bruka med gode resultat i mange land for å styrkje truga språk i tilfelle der den naturlege språkovertøringa mellom generasjonane er broten. Barnehagen er sjølv «språkreiret», der minoritetsspråket blir bruka konsekvent. I Noreg har denne metoden også vorte bruka på samiske språk.

Kvensk institutt starta med sitt kvenske språkreirprosjekt i nokre utvalde barnehagar i Porsanger kommune. Som fagleg ansvarleg gjev instituttet dei barnehagetilsette ei innføring i kvensk språk. Også foreldre får kvensk kurs om dei ønskjer det. Ungane får høyre kvensk fleire gonger i veka. I praksis har det likevel vist seg vanskeleg å bruke språket konsekvent overfor barna. Språket blir gjerne bruka i visse situasjonar, som ved matbordet, under påkledning og i samlingsstundene. Men jamvel om bruken av språket i barnehagen er avgrensa, har prosjektet gjeve positive språklege ringverknader i Porsanger kommune. Barna har byrja å snakke kvensk, og foreldra lærer seg språket saman med barna.

I Nord-Troms har det ikkje vore mogleg å setje i gang eit liknande prosjekt. Derfor blir barna i Nordreisa samla til ein «kvenskpråkleg språkdusj», der dei lærer seg kvenske ord gjennom leik og andre aktivitetar. Barnehagebarn i andre kommunar som har eit kvensk språksenter, har også i periodar hatt språkdusjprosjekt eller meir eller mindre jamlege kvenskpråklege opplegg med besøk frå språksentera.

Kvensk eller finsk som andrespråk i grunnskulen og vidaregåande skule

I 1997 vart skulefaget finsk som andrespråk innført i den norske skulen, altså lenge før kvensk fekk status som eige språk i 2005 (Niiranen 2011). Inntil nyleg vart faget kalla «finsk som andrespråk», trass i at elevar har fått opplæring i anten kvensk eller finsk. På læreplan-nivå har desse to språka vore likestilte i lengre tid.

I Troms og Finnmark fylke har elevane rett til opplæring i kvensk eller finsk som andrespråk i grunnskulen

så lenge minst tre elevar ønskjer slik opplæring. Statsforvaltaren kan gje individuell refusjon til skular som søker om støtte til opplæringa, som eit bidrag til språkstyrking.

Retten til slik opplæring gjeld frå 1. til 10. steget. Ifølgje rapporten *Kartlegging av årsaker til frafall fra finsk som andrespråk* (Nygaard og Bro 2015) har faget søkkande elevtal. Grunnar til det kan vere mangel på informasjon om tilbodet, manglande kompetanse blant lærarane eller for dårleg tilgang til læreverk. Grunnskolen informasjonssystem (GSI) har inntil 2020 ikkje skilt mellom elevar i kvensk og i finsk; alle elevane har samla vore førte opp som elevar i finsk som andrespråk. På grunn av lærarmangel er det kvart år også nokre elevar som ikkje får opplæring i kvensk eller finsk. Dette blir ikkje registrert i GSI. Dermed er det uvisst kor mange som faktisk treng kvensk- og finskundervisning, men ikkje får det.

Det finst ikkje nokon rett til opplæring i kvensk og finsk som andrespråk på vidaregåande skule i Noreg i dag. Ein slik rett er heller ikkje teken inn i forslaget til ny opplæringslov, trass i at minoritetsspråkpakta (Europarådet 1993)

- seier at styresmaktene må basere politikk, lovgjeving og praksis på ulike prinsipp som fremjar regions- og minoritetsspråk, og oppmodar styresmaktene om å sørge for «egne former og midler for undervisning og studier av regions- eller minoritetsspråk på alle passende nivåer» (artikkel 7, punkt 1f)
- oppmodar styresmaktene om å sjå til at «eksisterende eller nye administrative inndelinger ikke utgjør et hinder for å fremme det berørte regions- eller minoritetsspråk» (artikkel 7, punkt 1b)

Det er opp til kvar enkelt vidaregåande skule å tilby opplæring i kvensk eller finsk, og det er derfor tilfeldig om ein elev får opplæring i kvensk eller finsk på vidaregåande skule. I praksis ser det ut til å vere mykje enklare for elevar å få vidaregåande opplæring i finsk som andrespråk enn i kvensk som andrespråk, ikkje

«Ut frå tal på språkbrukarar er romanes eit av dei største minoritetsspråka i Europa, fordelt på ulike varietetar. I Noreg er romane ei relativt lita minoritetsgruppe. Dei fleste romske barn byrjar skulegangen med marginale norskkunnskapar, men dei har gode romaneskunnskapar.»

minst fordi det er lettare å få tak i kvalifiserte lærarar i finsk. Det er relativt få elevar som går ut av vidaregåande skule med finsk eller kvensk som andrespråk. Dermed blir det færre søkjarar til høgare utdanning for faget og følgjeleg mangel på kvalifiserte lærarar i skulen.

Staten og fylkeskommunen bør ha eigeninteresse av å skape eit føreseieleg og kontinuerleg undervisningstilbod frå grunnskule til vidaregåande skule, og frå vidaregåande skule til høgare utdanning. Sidan det allereie manglar kvalifiserte lærarar i kvensk, trengst det ei forankring av faget kvensk eller finsk som andrespråk i opplæringslova.

Når det gjeld finsk og kvensk som framandspråk, fortel Utdanningsdirektoratet at vidaregåande skular har høve til å tilby finsk, men ikkje kvensk. Det er mogleg å gå opp til privatisteksamen i finsk, men ikkje i kvensk. Finsk og kvensk som framandspråk blir altså ikkje behandla likt. Fylkeskommunen som skuleeigar bør derfor vurdere å lage ein eigen strategi for tilbod om finsk som framandspråk på vidaregåande nivå og arbeide for eit tilsvarande tilbod om kvensk. Strategien bør ta omsyn til at framandspråkstilbodet ikkje

kjem i konflikt med andrespråkstilbodet. Studiepoengordninga påskjønar i dag elevar som vel bort finsk som andrespråk til fordel for finsk som framandspråk. Sett frå eit revitaliseringsperspektiv er dette uheldig.

Elevar som vel samisk som andrespråk som fellesfag/programfag på vidaregåande skule, får utdelt eit motiveringsstipend. Denne stipendordninga blir i dag finansiert via midlar frå Sametinget. Ei tilsvarande stipendordning finst ikkje for elevar som vel kvensk eller finsk.

Romanes

Ut frå tal på språkbrukarar er romanes eit av dei største minoritetsspråka i Europa, fordelt på ulike varietetar. I Noreg er romane ei relativt lita minoritetsgruppe. Dei fleste romske barn byrjar skulegangen med marginale norskkunnskapar, men dei har gode romaneskunnskapar. Det er mykje som tyder på at romske barn ikkje får den morsmålsundervisninga eller forsterka norskundervisninga som dei har krav på etter opplæringslova §§ 2-8 og 3-12. Avgrensa kunnskapar i majoritetsspråket, her norsk, skapar sjølv sagt utfordringar og hindringar i utdanninga. For-

skinga har lenge peika på at den beste løysinga her er å tilby barna opplæring i både majoritetsspråket og minoritetsspråket (Hvistendahl 2009).

Internasjonale skyldnader overfor romane er ikkje integrerte i det norske lovverket. Forslaget til ny opplæringslov inneheld ingen endringar i paragrafar om retten til undervisning i romanes for romske barn, og romanes er framleis ikkje eit fag i norsk skule.

Ulike forskingsstudiar viser at mange romske barn har vanskar med å forstå og kommunisere på majoritetsspråket. Mange opplever også rasisme og diskriminering i skulen (Hagatun 2020, Helakorpi, Lappalainen og Mietola 2018). Forsking viser at romar opplever diskriminering også utanfor skulen (Rossvoll 2012).

Ei såkalla skulelos-teneste vart oppretta i 2011. Dette tiltaket var finansiert av Kommunal- og moderniseringsdepartementet (KMD). Føremålet var å betre utdanningssituasjonen til romske barn og redusere fråværet ved å hjelpe til i undervisninga og med kulturkompetanse i skulane med romske elevar, styrkje skule-heim-samarbeidet og gje leksehjelp. Skulelos-tenesta består av norskspråklege lærarar og romanespråklege assistentar.

Europarådet har oppmoda norske styresmakter om å ta tak i og betre utdanningssituasjonen for romske barn i samarbeid med språkbrukarane sjølve (Europarådet 2018).

Romani

Fornorsking- og assimiliseringspolitikken overfor taterane/romanifolket førte til at mange tatarar/romanifolk mista språket sitt, romani. Språket er i dag truga.

Opplæringslova gjev ikkje rett til opplæring i romani, og språket blir i dag ikkje tilbydd som fag i skulen, trass i fleire tilrådingar frå Europarådet (Europarådet 2018).

Det er gjort lite forskning på romani, men i 2017 disputerte Jakob Wiedner ved Universitetet i Oslo med

avhandlinga *(De)mystifying Norwegian Romani. The discursive construction of a minority language* (Wiedner 2017). Avhandlinga viser mellom anna at det er delte meininger i minoritetsgruppa om korleis ein skal fremje romani i offentlegheita, om språket i det heile skal innførast som fag på skulen, og om korleis det eventuelt skal innførast. Trass i dette har det vore gjennomført enkelte prosjekt i barnehage og skule.

Utdanningsdirektoratet har laga informasjonsmaterieill om dei nasjonale minoritetane i samarbeid med minoritetane sjølve (Udir 2016).

Den kulturelle skulesekken

Den kulturelle skulesekken (DKS) kan vere eit viktig verkemiddel for å informere barn og ungdom og gjere dei meir medvitne om kvensk språk og kultur, språket romanes og romsk kultur og språket romani og kulturen til taterane/romanifolket. I dagens DKS-tilbod er dei nasjonale minoritetane og språka deira lite synlege. Det tyder på at det trengst stimuleringsordningar for nye kunst- og kulturprosjekt som gjeld kvensk, romanes og romani, eller at tiltak som gjeld nasjonale minoritetar og deira språk og kultur, blir etterspurde når DKS-midlar skal lysast ut.

KJELDER

Barnehagelova = Lov om barnehager. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-64> (april 2021).

Blogg (2021): Livet som foreldre til Emma Sofia. <https://livetsomforeldre.blogspot.com/> (mars 2021).

Caselli, N.K., W.C. Hall og J. Henner (2020): American Sign Language Interpreters in Public Schools: An Illusion of Inclusion that Perpetuates Language Deprivation. I: *Maternal and Child Health Journal* 24:1323–1329. <https://doi.org/10.1007/s10995-020-02975-7> (mars 2021).

Europarådet (1993): Europeisk pakt om regions- eller minoritetsspråk – ETS nr. 148. <https://lovdata.no/dokument/TRAKTAT/traktat/1992-11-05-1?q=minoritets-spr%C3%A5k> (april 2021).

Europarådet (1995): Rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter. <https://www.regjeringen.no/no/tema/urfolk-og-minoriteter/nasjonale-minoriteter/midtpalte/europaradets-rammekonvensjon/europaradets-rammekonvensjon/id2362518/> (april 2021).

Europarådet (2018): Den europeiske pakten om regions- eller minoritetsspråk. Ekspertkomiteens sjuende rapport med hensyn til Norge. <https://www.regjeringen.no/contentassets/2c8f69f165e047809d-46708684f71b2a/ekspertkomiteens-rapport-2017-no.pdf> (april 2021).

Forelder (2019): E-post frå anonymisert forelder til Språkrådet 14.6.2019.

Forelder (2020): E-post frå anonymisert forelder til Språkrådet 18.12.2020.

Forskrift om rammeplan (2016a): Forskrift om rammeplan for grunnskolelærerutdanning for trinn 1–7. <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2016-06-07-860> (april 2021).

Forskrift om rammeplan (2016b): Forskrift om rammeplan for grunnskolelærerutdanning for trinn 5–10. <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2016-06-07-861> (april 2021).

Forskrift om rammeplan (2017): Forskrift om rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver. <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2017-04-24-487> (april 2021).

Forskrift til opplæringslova (2006): Forskrift til opplæringslova. <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2006-06-23-724> (april 2021).

Friskulelova = Lov om frittstående skolar. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2003-07-04-84> (april 2021).

Glickman, N.S og W.C. Hall (2019): *Language Deprivation and Deaf Mental Health*. New York: Routledge.

Glomset, T. (2021): *Spjelkavik barne- og ungdomsskule*. Ålesund kommune. Upublisert dokument.

Grepstad, O. (2020): *Språkfakta 2020. Tala. Forteljingane. Dokumenta*. Volda: Grepstad skrivi.

Grunnskolen informasjonssystem (GSI). Utdanningsdirektoratet. <https://gsi.udir.no/> (april 2021).

Hagatun, K. (2020): Silenced Narratives on Schooling and Future: The Educational Situation for Roma Children in Norway. I: *Nordic Journal of Comparative and International Education* 4(1):118–137. <https://doi.org/10.7577/njcie.3578> (april 2021).

Helakorpi, J., S. Lappalainen og R. Mietola (2018): Equality in the Making? Roma and Traveller Minority Policies and Basic Education in Three Nordic Countries. I: *Scandinavian Journal of Educational Research* 64(1):52–69. <https://doi.org/10.1080/00313831.2018.1485735> (april 2021).

Holten, S.M. og H.R. Lønning (2010): «Hørende er våre sjefer». *Språkplanlegging og språkendringer i norsk tegnspråk*. Masteroppgave. Universitetet i Oslo. <https://www.duo.uio.no/handle/10852/26335> (april 2021).

Hvistendahl, R. (red.) (2009): *Flerspråklighet i skolen*. Oslo: Universitetsforlaget.

Høgskulen i Volda (2021a): *Norsk 2, 8.–13. (Nynorsk i opplæringa)*. Studieemne ved Høgskulen i Volda. <https://www.hivolda.no/studietilbod/nynorsk-opplæringa-8-13/haust> (april 2021).

Høgskulen i Volda (2021b): *Nynorsk i opplæringa*. Studieemne ved Høgskulen i Volda. <https://www.hivolda.no/studietilbod/nynorsk-opplæringa/haust-var> (april 2021).

Jansson, B.K. og Traavik, H. (2017): God i både nynorsk og bokmål allereie på barnesteget? I: *Norsklæreren* 1:104–118. https://nynorsksenteret.no/uploads/documents/NL1_2017_Jansson_Traavik.pdf (april 2021).

Juuhl, G.K. (2020): Nynorsk i ein femåringskvardag – om grunnlag for skriftspråkstilleingning i ein mindretals-språksituasjon. I G.K. Juuhl, S.J. Helset og E. Brunstad (red.): *Vilkår for nynorsk mellom barn og unge*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk. 11–35. <https://doi.org/10.23865/noasp.106> (april 2021).

Kermit, P. (2018): *Hørselshemmede barns og unges opplæringsmessige og sosiale vilkår i barnehage og skole. Kunnskapsoversikt over nyere nordisk forskning*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning. <https://samforsk.no/Sider/Publikasjoner/H%C3%B8rselshemmede-barns-og-un- ges-oppl%C3%A6ringsmessige-og-sosiale-vil- k%C3%A5r-i-barnehage-og-skole.aspx> (april 2021).

Kunnskapsdepartementet (2015): *Kompetanse for kvalitet. Strategi for videreutdanning for lærerere og skoleledere frem mot 2025*. Kunnskapsdepartementet. [https://www.regjeringen.no/contentassets-97c4e1d89671441dbf81a9ef52075a7d/kd_kompetanse-for-kvalitet_web.pdf](https://www.regjeringen.no/contentassets/97c4e1d89671441dbf81a9ef52075a7d/kd_kompetanse-for-kvalitet_web.pdf) (april 2021).

Kunnskapsdepartementet (2017): *Framtid, fornyelse og digitalisering. Digitaliseringstrategi for grunnopplæringen 2017–2021*. Kunnskapsdepartementet. https://www.regjeringen.no/contentassets/dc02a-65c18a7464db394766247e5f5fc/kd_framtid_fornyelse_digitalisering_net.pdf (april 2021).

Lyngdal kommune (2021): *Fleirtal for nynorsk på Byremo*. Lyngdal kommune. <https://www.lyngdal.kommune.no/no/aktuelt/fleirtal-for-nynorsk-pa-byremo/> (april 2021).

Meld. St. 8 (2018–2019) = Kulturens kraft. *Kulturpolitikk for framtida*. Kulturdepartementet. <https://www.regjeringen.no/contentassets/9778c28ab1014b789bbb3de0e25e0d85/nn-no/pdfs/stm201820190008000dddpdfs.pdf> (mars 2021).

Meld. St. 28 (2015–2016) Fag – Fordypning – Forståelse – En fornyelse av Kunnskapsløftet. Kunnskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-28-20152016/id2483955/> (april 2021).

Myking, S.M. (2018): *Rapport om digitale læremiddel i skulen med tanke på nynorsk*. Noregs Mållag. http://files.zetta.no/www-nm-no/_filer/rapport_digital_lære- midde_net.pdf (april 2021).

Niiranen, L. (2011): Finsk som andrespråk i norsk skole – fagets historie og dagens utfordringer. I: *NOA – Norsk som andrespråk* 27(1):59–85. <http://ojs.novus.no/index.php/NOA/article/view/870> (april 2021).

Noregs Mållag (2019): *Høyingsvar NOU 2019: 23 – Ny opplæringslov*. Noregs Mållag. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2019-23/id2687171/?uid=fed64a51-0ac3-4b2a-888e-64eb64f3d8dd> (april 2021).

Noregs Mållag (2021): E-post frå Noregs Mållag v/Ingar Arnøy 9.3.2021.

Norges døveforbund (2021): E-post frå Norges døveforbund til Språkrådet 25.3.2021.

NOU 2019: 23 Ny opplæringslov. Kunnskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2019-23/id2682434/> (april 2021).

Nygaard, V. og J. Bro (2015): *Kartlegging av årsaker til fall fra finsk som andrespråk*. Rapport 14/2015. Norut på oppdrag frå Utdanningsdirektoratet. https://www.udir.no/globalassets/filer/tall-og-forskning/forsknings-rapporter/norut_rapport14_2015_finsk.pdf (april 2021).

Nynorsk kultursentrum (2019): *Innspel til arbeidet med ny opplæringslov*. Nynorsk kultursentrum. <https://www.opplæringslovutvalget.no/files/2019/06/Nynorsk-kultur-sentrum-om-spr%C3%A5kpolitikk-m.m.-1.pdf> (april 2021).

Nynorsk kultursentrum (2021): *108 ordforarar krev nynorsk for skuleelevane sine på Google*. Nynorsk kultursentrum. <https://www.nynorsk.no/108-ordforarar-krev-nynorsk-for-skuleelevane-sine-pa-google/> (april 2021).

Nyss (2021): Ordførarar krev nynorsk retteprogram for skuleelevane sine. Nyss. <https://www.nyss.no/nyhende/2021/02/07/Ordf%C3%B8rarar-krev-nynorsk-retteprogram-for-skuleelevane-sine-23453936.ece> (april 2021).

Opplæringslova = Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61> (april 2021).

Ot.prp. nr. 46 (1997–98) Om lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova). Kyrkje-, utdannings- og forskingsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/otprp-nr-46-1997-98-/id158981/> (april 2021).

Prop. 108 L (2019–2020) = Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak). Lov om språk (språkløva). Kulturdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-108-l-20192020/id2701451/> (april 2021).

Regjeringa (2021): Regjeringa vil undersøkje tal om ukvalifiserte lærarar. Pressemelding 25.9.2020. Kunnskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/regjeringa-vil-undersokje-tal-om-ukvalifiserte-lararar/id2765999/> (april 2021).

Rossvoll, M og N. Bielenberg (2012): Antisiganisme, stereotypier og diskriminering av rom. HL-senterets temahefte nr.14. Oslo: HL-senteret. <https://www.hlsenteret.no/aktuelt/publikasjoner/rosvoll-bielenberg-antisiganisme.html> (april 2021).

Sandnes kommune (2017): E-post 25.7.2017.

Sivilombudsmannen (2017): Fylkesmannens behandling i sak om opplæring i og på tegnspråk. 15.11.2017. <https://www.sivilombudsmannen.no/uttalelser/fylkesmannens-behandling-sak-om-opplaering-og-pa-tegnsprak/> (april 2021).

Sivilombudsmannen (2018): Gjennomføring av opplæring i og på tegnspråk og retten til et godt skolemiljø. 8.3.2018. <https://www.sivilombudsmannen.no/uttalelser/gjennomforing-av-opplaering-i-og-pa-tegnsprak-og-retten-til-et-godt-skolemiljo/> (april 2021).

Skoleporten. Utdanningsdirektoratet. <https://skoleporten.udir.no/>. (april 2021).

Snoddon, K. og M. De Meulde (2020): Introduction: Ideologies in sign language vitality and revitalization. I: *Language & Communication* 74:154–163. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0271530920300604> (april 2021).

Språkløva. Sjå Prop. 108 L (2019–2020).

Språkrådet (2017): Språkstatus 2017. Språkpolitisk tilstandsrapport frå Språkrådet. <https://www.sprakradet.no/globalassets/vi-og-vart/publikasjoner/sprakstatus/sprakstatus-2017.pdf> (april 2021).

Språkrådet (2018a): Språk i Norge – kultur og infrastruktur. https://www.sprakradet.no/globalassets/diverse/sprak-i-norge_web.pdf (april 2021).

Språkrådet (2018b): Brev frå Språkrådet til Kunnskapsdepartementet 15.1.2018.

Språkrådet (2019): Høyringsfråsegn om endringar i læreplanane i norsk. <https://www.sprakradet.no/globalassets/vi-og-vart/hoyringar/2019/svar-pa-hoyring-forslag-til-nye-lareplanar-i-norsk.pdf> (april 2021).

Språkrådet (2020a): Brev frå Språkrådet til Ålgård kommune 16.3.2020.

Språkrådet (2020b): Høyringsfråsegn om NOU 2019: 23 Ny opplæringslov. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2019-23/id2687171/?uid=b7d9f265-2866-4789-bff3-af2ab944390e> (april 2021).

Statistisk sentralbyrå (2020): Elevar i grunnskolen. <https://www.ssb.no/utgrs> (april 2021).

Statped (2021): E-post 26.3.2021.

St.meld. nr. 35 (2007–2008) Mål og meining – Ein heilskapleg norsk språkpolitikk. Kultur- og kyrkjedepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-35-2007-2008-/id519923/> (april 2021).

Stortinget (2018): Skriftlig spørsmål fra Marit Knutsdatter Strand (Sp) til kunnskaps- og integreringsministeren. Dokument nr. 15:262 (2018–2019). <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Sporsmal/Skriftlige-sporsmal-og-svar/Skriftlig-sporsmal/?qid=73927> (april 2021).

TiA (2020): *Lærere er ikke tolker, og tolker er ikke lærere.* <https://www.akademikerforbundet.no/nyheiter/larere-er-ikke-tolker-og-tolker-er-ikke-larere/> (mars 2021).

Udir (2016): *Nasjonale minoriteter. Informasjon til ansatte i barnehager og skoler.* <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/nasjonale-minoriteter/> (april 2021).

Udir (2017): *Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen.* <https://www.udir.no/lk20/overordnet-del/> (april 2021).

Udir (2020a): *Læreplan i norsk (NOR01-06).* Gjeld frå 1.8.2020. <https://www.udir.no/lk20/nor01-06?lang=nob> (april 2021).

Udir (2020b): *Tilskudd til opplæring i tegnspråk.* <https://www.udir.no/om-udir/tilskudd-og-prosjektmidler/midler-kommuner/tilskudd-til-opplaring-i-teiknsprak/> (mai 2021).

Udir (2021a): *Fakta om barnehager 2020.* Utdanningsdirektoratet. <https://www.udir.no/tall-og-forskning/finn-forskning/tema/fakta-om-barnehager-2020/> (april 2021).

Udir (2021b): E-post 14.3.2021.

Udir (2021c): *Tall om elever, skoler, spesialundervisning og særskilt norsk.* Utdanningsdirektoratet. <https://www.udir.no/tall-og-forskning/statistikk/statistikk-grunnskole/tall-om-elever-og-skoler/> (april 2021).

Udir (2021d): *Elevtall i videregående skole – fylker og skoler.* Utdanningsdirektoratet. <https://www.udir.no/tall-og-forskning/statistikk/statistikk-videregaende-skole/elevtall-i-videregaende-skole/elevtall-fylker-og-skoler/> (april 2021).

Udir (2021e): *Statistikk videregående skole.* Utdanningsdirektoratet. <https://www.udir.no/tall-og-forskning/statistikk/statistikk-videregaende-skole/> (april 2021).

Udir (2021f): *Informasjon til skoleeiere – videreutdanning for lærere.* Utdanningsdirektoratet. <https://www.udir.no/kvalitet-og-kompetanse/etter-og-videreutdanning/larere/informasjon-til-skoleeiere-videreutdanning-for-larere/> (april 2021).

Utdanningsspeilet (2020): *Oppsummering av barnehage- og skoleåret 2019–20. Grunnskole. Kompetansekrav og videreutdanning.* Utdanningsdirektoratet. <https://www.udir.no/tall-og-forskning/finn-forskning/tema/utdanningsspeilet-2020/del-1/grunnskole/#kompetansekrav-og-videreutdanning> (april 2021).

Vadstein, A.M.V. og E. Bjørhusdal (2020): *Nynorske literacyhendingsar i barnehagen.* I: I G.K. Juuhl, S.J. Helset og E. Brunstad (red.): *Vilkår for nynorsk mellom barn og unge.* Oslo: Cappelen Damm Akademisk. 37–62. <https://doi.org/10.23865/noasp.106> (april 2021).

Wiedner, J. (2017): *(De)mystifying Norwegian Romani. The discursive construction of a minority language.* Ph.d.-avhandling. Universitetet i Oslo.

Wold, I. (2019): *Kvifor ikkje nynorsk? Eit metaperspektiv på sju studiar om språkbortval i randsoner.* I: *Språk og skole* 10:77–99. <https://septentrio.uit.no/index.php/malbryting/article/view/4825> (april 2021).

«I den nye språklova får alle dei tradisjonelle språka i Noreg eit vern og ein lovfesta status dei har sakna frå før, og det fleirspråklege norske samfunnet blir endeleg anerkjent av lovverket.»

